

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Інституту держави і права імені В. М.
Корецького Національної академії наук України,
доктору юридичних наук, професору, академіку
Національної академії правових наук України,
заслуженому юристу України, завідувачці
Відділу міжнародного права та
права Європейського Союзу Інституту
держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України
Оніщенко Наталії Миколаївні

РЕЦЕНЗІЯ

**доктора юридичних наук, професора, провідного наукового
співробітника відділу міжнародного права та права Європейського
Союзу Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН
України Фалалєєвої Людмили Григорівни на дисертацію
Ігнатуші Віталія Вікторовича на тему «Становлення та розвиток
міжнародно-правового регулювання штучного інтелекту»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 29
«Міжнародні відносини» за спеціальністю 293 «Міжнародне право»**

Ступінь актуальності обраної теми. Дисертаційне дослідження В.В. Ігнатуші присвячене актуальній темі, як з теоретичної, так і практичної точок зору. Необхідність осмислення становлення та розвитку міжнародно-правового регулювання штучного інтелекту зумовлена, передусім, безпрецедентною динамікою нормотворчої активності у цій сфері: упродовж останнього десятиліття сформувалася багаторівнева система міжнародно-правового регулювання, що пройшла шлях від актів «м'якого права» («soft law») до юридично обов'язкових норм.

Переломне значення мало ухвалення у 2024 році Рамкової конвенції Ради Європи про штучний інтелект та права людини, демократію і правовладдя («верховенство права») (CETS № 225), що стала першим міжнародним договором у цій сфері, та Регламенту (ЄС) 2024/1689 (Акту про ШІ) – першого горизонтального акта ЄС щодо штучного інтелекту.

Водночас у вітчизняній науці міжнародного права комплексне дослідження багаторівневої системи міжнародно-правового регулювання штучного інтелекту досі було відсутнє, що зумовлює актуальність і своєчасність рецензованої роботи.

Практичної важливості дослідженню додає європейський інтеграційний курс України, що вимагає подальшої адаптації національного законодавства до *acquis* ЄС, у тому числі в цифровій сфері. Підписання Україною 15 травня 2025 року Рамкової конвенції Ради Європи поставило на порядок денний її ратифікацію та імплементацію, а перспектива участі держави в єдиному цифровому ринку ЄС – адаптацію вітчизняного законодавства до вимог Акту про ШІ. Значення наведеного складно переоцінити в умовах майбутнього повосенного відновлення України, адже розбудова національної системи правового регулювання штучного інтелекту має поєднувати європейські підходи з реальними інституційними та економічними можливостями держави. Вищевикладене підкреслює важливість дисертаційного дослідження В. В. Ігнатуші.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, які містяться в дисертації В. В. Ігнатуші, є достовірними та обґрунтованими, оскільки підкріплені переконливими аргументами, сформульованими за результатами аналізу значної кількості різних джерел. Зі змісту роботи вбачається опрацювання дисертантом великого масиву міжнародно-правових актів різної правової природи – резолюцій Генеральної Асамблеї ООН, актів спеціалізованих установ системи ООН, рекомендацій ОЕСР, актів первинного та вторинного права ЄС, документів Ради Європи та інших регіональних міжнародних організацій, – а також практики Європейського суду з прав людини та наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, що вказує на здійснення

дисертантом комплексного та системного дослідження у площині висвітлюваної тематики.

Структура роботи є логічною та підпорядкованою меті дослідження: від теоретичних засад (генеза, поняття, правова природа штучного інтелекту, специфіка співвідношення «м'якого» і «твердого» права) через універсальний та міжрегіональний рівні регулювання – до рівня регіонального, де проаналізовані правова база ЄС, акти Ради Європи, ініціативи позаєвропейських регіональних міжнародних організацій та об'єднань держав.

Слушним видається послідовне розмежування дисертантом двох актів різної правової природи – Рамкової конвенції Ради Європи, що реалізує правозахисний підхід, та Акту про ШІ, в основу якого покладено ризикоорієнтований підхід, а також обґрунтування їхньої взаємодоповнюваності. Заслуговує на схвалення й аналіз адаптивного потенціалу Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року щодо проблематики штучного інтелекту, за результатами якого встановлено, що практика Європейського суду з прав людини поступово формує прецедентну базу, яка адаптується до цифрових реалій, однак має переважно реактивний характер і не може замінити проактивне правове регулювання. Комплексний аналіз наукових положень, висновків і рекомендацій дає змогу зробити висновок про їхню належну обґрунтованість та достовірність.

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційна робота В. В. Ігнатуші характеризується оригінальністю та науковою новизною, оскільки питання, які підлягали дослідженню та висвітлені у дисертації, є недостатньо розробленими у вітчизняній науці міжнародного права. Дисертантом запропоновано авторську дефініцію штучного інтелекту; на підставі системного аналізу 23 резолюцій Генеральної Асамблеї ООН

систематизовано дванадцять принципів, що формують нормативну основу регулювання на універсальному рівні; обґрунтовано концепцію «ітеративного нормотворення» як модель формування актів «м'якого права», за якої акт функціонує як «живий документ», що проходить повторювані цикли ухвалення, апробації, оцінки ефективності та перегляду.

Науковий інтерес становить обґрунтування правової природи штучного інтелекту як об'єкта міжнародно-правового регулювання *sui generis*. Вагомими є також запропонована періодизація формування правової бази ЄС у сфері регулювання штучного інтелекту, встановлена закономірність систематичного звуження обсягу зобов'язань держав на етапі міжурядових переговорів щодо Рамкової конвенції Ради Європи, а також ідентифіковані закономірності регуляторних підходів регіональних міжнародних організацій. Дослідження В. В. Ігнатуші характеризується науковою новизною, оригінальністю викладу матеріалу, авторським баченням складної проблематики міжнародно-правового регулювання штучного інтелекту, становлячи теоретичний та практичний інтерес.

Повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях. Основні результати дисертаційного дослідження відображено у 4 наукових статтях, опублікованих у виданнях, що є фаховими у галузі юридичних наук, а також апробовано у 4 доповідях на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Зміст публікацій відповідає темі дисертації та відображає її ключові результати. Варто відзначити й серйозне ставлення здобувача до освітньої складової підготовки, під час якої він поглиблено опанував актуальні питання і тенденції розвитку міжнародного права та права Європейського Союзу, що сприяло належному викладу результатів проведеного дослідження.

Ці результати можуть бути використані у науково-дослідній роботі, навчальному процесі, а також у практичній діяльності — під час

формування позиції України в міжнародних організаціях та у нормотворчій роботі, спрямованій на розбудову національної системи правового регулювання штучного інтелекту.

Академічна доброчесність. Аналіз дисертаційної роботи В. В. Ігнатуші на тему «Становлення та розвиток міжнародно-правового регулювання штучного інтелекту», а також наукових публікацій здобувача дає підстави констатувати дотримання ним вимог академічної доброчесності. Міркування, положення та цитати інших авторів супроводжуються належними посиланнями на використані джерела, а самі цитати є доречними та коректно інтегрованими у виклад, позаяк слугують аргументації авторської позиції, а не підміняють її. Дисертація є самостійною науковою працею, що не відтворює положень раніше проведених досліджень; ознак академічного плагіату, самоплагіату чи неправомірного використання результатів інтелектуальної діяльності інших авторів не виявлено, що засвідчує дотримання здобувачем принципів академічної доброчесності, стандартів академічної етики.

Структура та оформлення дисертації. Структура дисертаційної роботи зумовлена її метою, завданнями, об'єктом і предметом, відображає логічну послідовність викладу матеріалу: від теоретичних засад дослідження – через аналіз універсального та міжрегіонального рівнів регулювання – до рівня регіонального, що, вочевидь, відповідає внутрішній логіці досліджуваної проблематики.

Дисертація написана державною мовою, науковим стилем, із коректним використанням юридичної термінології у площині досліджуваної тематики. Оформлення роботи відповідає встановленим вимогам і стандартам наукового письма, що засвідчує ретельність підходу здобувача до підготовки тексту як з теоретичної, так і з формальної точок зору.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертації.

Відзначаючи важливість проведеного В. В. Ігнатушею дослідження, водночас варто звернути увагу на деякі положення дисертаційної роботи, які могли б стати предметом подальших наукових пошуків і дискусії під час захисту.

1. Дисертант слушно розглядає Акт про ШІ як центральний елемент ширшої нормативної екосистеми цифрового простору ЄС. Водночас бажано було б розширити аналіз взаємозв'язку регулювання штучного інтелекту з актами ЄС у сфері кібербезпеки, позаяк вимоги до безпеки, стійкості та захищеності високоризикових систем ШІ, вочевидь, кореспондують із загальним режимом кібербезпеки Союзу. У цьому контексті позиція здобувача потребує конкретизації стосовно того, як співвідносяться вимоги Акту про ШІ до кіберстійкості систем штучного інтелекту з суміжними актами ЄС у цій сфері.
2. У підрозділі, присвяченому адаптивному потенціалу Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, бажано було б проаналізувати більше рішень Європейського суду з прав людини у площині досліджуваної тематики, особливо ухвалених упродовж останніх років, позаяк саме практика ЄСПЛ формує стандарти захисту прав людини, застосовні й до наслідків функціонування систем штучного інтелекту. У зв'язку з цим цікаво довідатись думку дисертанта щодо того, чим пояснюється відносна обмеженість практики ЄСПЛ, пов'язаної зі штучним інтелектом та чи слід очікувати її розширення найближчими роками.

Висловлені міркування жодним чином не применшують наукової цінності дослідження В. В. Ігнатуші, мають характер рекомендацій, є запрошенням дисертанта до дискусії у процесі публічного захисту для уточнення його позиції щодо наведеного.

Загальний висновок. Дисертаційна робота В. В. Ігнатуші є самостійним, комплексним і завершеним науковим дослідженням, що характеризується актуальністю, науковою новизною, обґрунтованістю та достовірністю наукових положень, висновків і рекомендацій, теоретичним і практичним значенням одержаних результатів.

Враховуючи викладене, дисертаційна робота Ігнатуші Віталія Вікторовича на тему *«Становлення та розвиток міжнародно-правового регулювання штучного інтелекту»*, подана на здобуття ступеня доктора філософії, відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії і встановлені Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44 (зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 року № 341, від 19.05.2023 року № 502, від 03.05.2024 року № 507), та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року № 40 (зі змінами), а її автор – *Ігнатуша Віталій Вікторович*, за результатами і на підставі публічного захисту в установленому порядку, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 29 «Міжнародні відносини» за спеціальністю 293 «Міжнародне право».

Рецензент:

доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
відділу міжнародного права та
права Європейського Союзу
Інституту держави і права імені
В. М. Корецького НАН України

Л. Г. Фалалєєва